

IOAN LĂPĚDATU

1844—1878.

DISCURS COMEMORATIV

BCU Cluj / Central University Library Cluj
DE

ANDREIŪ BÂRSEANU,
PROFESOR.

BRAȘOV,
TIPOGRAFIA CIURCU & COMP.
1898.

Joan Lăpădat.

IOAN LĂPĚDATU.

Discurs comemorativ, ținut Mercuri în 25 Martie v. 1898 în sala festivă a școlilor centrale române gr. or. din Brașov.

Onorat public!

Iubită tincrime!

Astăzi se împlinesc două-zeci de ani, de când a închis ochii pentru totdeauna unul din cei mai harnici profesori ai școlilor noastre, un scriitor talentat și productiv, un Român de inimă și unul din cei mai vrednici și mai simpatici membri ai societății noastre din Brașov. Bărbatul acesta vrednic, a cărui mărte pre timpurie a fost regretată așa de mult de întreg poporul nostru și în deosebi de școlile noastre și de publicul român din Brașov, a fost *Ioan Lăpădatu*.

Generațiunea mai în vârstă își mai aduce aminte de bună sémă de figura simpatică a lui Ioan Lăpădatu; mulți dintre cei de față îl vor fi având încă viu pe răposatul și mult regretatul profesor și poet înaintea ochilor lor sufletesci: cu statura lui înaltă, cu fața blajină și de obicei veselă, cu fruntea frumos boltită, cu ochii senini și plini de viață, cu părul blond ca spicul grăului, cu glasul dulce, dar totodată și expresiv, cu gesturile vii, făcute nu numai din mâni, ci adese-orî cu întregă partea de sus a trupului; mulți din cei de față își vor fi reamintind cu plăcere emoțiunile produse în sufletul lor la cetirea scrierilor lui în versuri și în prosă, seú la auđul cuvintelor, ce se strecurau curate ca mărgăritarul din buzele lui frumos arcuite. Dar generațiunea mai nouă, și cu deosebire tinerimea studiosă de astăzi, n'a avut de unde cunoște pe distinsul dascăl și scriitor de odinioară. Din cele vre-o câte-va scurte notițe biografice și bibliografice, răspândite prin manualele de istoria literaturii naționale și póte din unele împărtășiri fragmentare despre persóna și lucrările lui Lăpădatu, auđite dela cei mai în vârstă, tineretul nostru cu greú își va puté face o idee, chiar și numai aproximativă, despre valoarea bărbatului, dela mărtea căruia se împlinesc astăzi 20 de ani, și care, după-cum am amintit mai sus, a fost atât de regretat și atât de jelit de aceia, cari l'au cunoscut.

*) Sumele încassate cu prilejul serbării școlare din 25 Martie sunt destinate pentru procurarea unui portret al răposatului profesor și scriitor pe séma școlilor numite mai sus.

De aceea am crezut, că nu voi face un lucru de prisos, dacă voi încerca să schițez înaintea D-Voastră în câte-va trăsături icôna sufletescă a bărbatului, în amintirea căruia ne-am luat voiă a Vă întruni aici pentru câte-va minute; dacă voi căuta să Vă fac cunoscute datele de căpetenie din viața lui, ideile și sentimentele, de care a fost condus, câtă vreme a petrecut între noi, și cu deosebire gândirile și simțirile, ce ni le-a lăsat pentru totdeauna în scrierile sale, astăzi, din nenorocire, prea puțin cetite și cunoscute.

În chipul acesta, cred, că vom pute serba *mai* cu vrednicie aducerea aminte de acest bărbat; în chipul acesta, după a mea modestă părere, vom pute aduce într'un chip *mai* potrivit prinosul nostru umbrei valorosului scriitor și dascăl, răposat acum 20 de ani.

Cine a fost așa-dară Ioan Lăpădatu, cum a trăit el și ce a lucrat în viața sa?

I.

Ioan, seü după-cum se numia în copilărie, Onea Lăpădatu s'a născut în 6 Iulie 1844 în Colun, un mic sat din apropierea Sibiiului, așezat pe țărmurele drept al Oltului. Părinții seü au fost Alexe Lăpădatu, econom de frunte din comuna vecină Glâmbôca, și soția sa Ana, de nascere din Colun, unde, după-cum am amintit, a vădut micul Ioan seü Onea pentru întâiași-dată lumina zilei. Anii copilăriei i-a petrecut Ioan Lăpădatu în comuna Glâmbôca, alergând cu copiii de séma lui pe delurile dimprejurul acestui mic sat, seü eșind la marginea bătrânului Aluta și privind la undele lui turburi, cum trec lin, dar fără zăbavă, înainte. După-ce se făcù mai mărișor, el începù să dea mână de ajutor părintelui seü, ca toți copiii sătenilor noștri, la purtarea economiei: îl însoția pe tatăl seü la plug, la strênsul bucatelor și al fênului, și din când în când ducea la pășune turma de oi a părintelui seü, care am spus, că era fruntaș între economii din Glâmbôca.

Carte a început a învăța Ioan Lăpădatu mai întâi în comuna părintescă și apoi nu peste multă vreme a fost dat la școla germână din apropiata comună Hosman. Terminând și cursul de aici, tatăl seü, care era om, ce e drept, cu puțină cunoscință de carte, dar cu minte sănătôsă și cu mult bun simț, îndemnat și de preotul catolic din Hosman, care observase talentul și rêvna de învățatură a tênêrului școlar, tatăl seü, țic, îl duse în Sibiiu, unde după-ce făcù clasa a treia și a patra primară, tênêrul Ioan intră în vêrstă de 14 ani în gimnasiul romano-catolic de stat, pe atunci cu limbă de propunere germână și, după-cum spun aceia, cari cunosc împrejurările de mai înainte ale acestui gimnasiu, provădut cu puteri didactice escelente.

La gimnasiu Ioan Lăpădatu a fost unul din școlarii cei mai eminenti.

Îți saltă și acum inima de bucurie, când rêsfoind programele școlare din anii 1860—70 ale gimnasiului, despre care e vorba, unde școlarii din

diferitele clase sunt petrecuți după locațiune, veđi numerii din frunte, tipăriți cu litere compacte, ocupați de obicei de tineri români, partea cea mai mare băieți de țeranți, îmbrăcați, cel puțin în clasele inferioare, cu suman și cu ciocreci și ținuți cu merinde aduse în traistă de acasă, dar harnici la învățatură și în de obște cu purtările cele mai bune.

Și Lăpădatu, după-cum am amintit, era unul din școlarii cei mai de frunte. Între colegii săi el avea un singur emul, și acela Român, pe Nicolae Cocoradă din Merghindeal, unul din cei mai buni prietini ai lui Lăpădatu, dar din nenorocire răposat prea de timpuriu, ca student în medicină.

Lăpădatu își îndeplinea cu cea mai mare scumpătate datorințele sale de școlar, deși o mare parte din timp trebuia să o întrebuițeze ca instructor la elevi din clasele mai inferioare, căci tatăl său, deși era cu ore-care dare de mână, totuș n'avea putere, să-l susțină cu cheltuiala sa timp de zece ani de ăile în Sibiiu. Dar cu toate greutățile materiale, ce avea a-le întâmpina, Lăpădatu nu se mulțamia numai cu urmărirea conscientioasă a materiilor propuse în clasă, ci căuta a-și înmulți cunoștințele și pe cale particulară, prin lectură. Anume el căuta în prima linie a suplini pe calea acesta o lacună, de care aveau și au să sufere toți aceia, cari cercetază școli străine: lipsa unei cunoștințe mai amănunțite a literaturii române și a istoriei poporului românesc.

Printr'o lectură continuă și atentă a cărților românești de aceste materii, ce-î puteau sta la dispozițiune, Lăpădatu știu să delătore pe deplin lacuna, despre care e vorba, așa încât la terminarea cursului gimnasial el avea frumoșe cunoștințe atât din literatura, cât și din istoria românească.

Autorii săi favoriți români se par a fi fost: A. Mureșianu, D. Bolintinenu și V. Alexandri. Influențat de scrierile acestor autori, și mai cu seamă de poeziile lui A. Mureșianu, Lăpădatu începă a se încerca să înciocăleze însuși versuri românești, dintre care unele au fost date la ivelă în ăiarul „Familia“ încă de pe la a. 1866.

În vacanțe Lăpădatu se îndrepta spre casă, adese-orî însoțit de doi trei dintre colegii săi. Aici petreceau împreună la stână, se scâlău în Olt, se cutreerau comunele de prin împrejurime. Afară de aceea Lăpădatu își făcuse de timpuriu o deprindere, care avea să fie de mare însemnătate pentru desvoltarea sa ulterioară. Anume îi plăcea încă de copilandru, să fie cu luare aminte la vorbele sătenilor, din mijlocul cărora eșise și în mijlocul cărora petrecea, asculta cu plăcere la poveștile său pildele spuse de vre-un bătrân său vre-o bătrână, urmăria cu băgare de seamă obiceiurile populare și și însemna adese-orî doinele, pe care le auđia cântându-se, său strigăturile (chiuiturile), pe care le rostiau cu veselie flăcăii în focul jocului. Deși el n'a publicat nici-când vre-o colecțiune de poezii său de povești populare, — cel puțin după-cât imi e mie cunoscut, — totuș observările și însemnările făcute în mijlocul poporului dela țără au avut mare înfrință asupra densusului.

Ele l'au făcut să cunoscă modul de cugetare al săteanului nostru și i-au ferit stilul de întorsăturile străine, de care n'au putut scăpa cei mai mulți din scriitorii noștri, contimporani cu Lăpădatu.

In vara a. 1868 Lăpădatu termină cursul gimnasial în vârstă de 23 ani.

In cătrău avea să se îndrepteze el acum?...

Dorința lui cea mai ferbinte ar fi fost, să urmeze mai departe studiile la vre-o școlă superiără, și anume ar fi voit, să se specializeze în studiile literare și filosofice, cătră care se simția atât de atras.

Dar de unde mijlocele materiale de lipsă, ca să pótă cerceta cursurile vre-unei universități, căci, după-cum am spus, părinții sei n'aveau putere să'l susțină cu cheltuiela lor la gimnasiul din Sibiiu, necum în străinătate la vre-o școlă superiără!

Lăpădatu însă nu'și perdū curagiul, ci hotări, ca de-ocamdată să'și îndrepteze pașii spre Bucuresci, unde scia, că se va puté susține mai cu înlesnire ca airea, și unde în gândul său spera, că mai târziu tot póté că va găsi vre-un sprijin, cu ajutorul căruia să fie în stare a cerceta și vre-o școlă superiără din străinătate.

La Bucuresci se duse Lăpădatu încă în August 1869 și, ca să se pótă susține, întră ca instructor la o familie cu dare de mână de aici. Prin înfățișarea sa simpatică, prin naturelul său vioiu și deștept, și nu mai puțin prin atestatele sale escelente și prin câte-va încercări literare, mai cu sémă versuri, pe care le publicase în „Familia“ și, după informațiunile unei persóne, care a cunoscut de aprópe pe Lăpădatu în junetea sa, în „Albina Pindului“ redigiată odiniără de Gr. H. Grandea sub conducerea lui D. Bolintinénu, precum și în diarul „Traian“ redigiat de d-l B. P. Hasdeu, el atrase în scurtă vreme asupra sa atențiunea mai multor bărbați de distincțiune din capitala României, cari hotărîră a-i înlesni continuarea studiilor. Astfel în tóamna a. 1868 Lăpădatu fū trimis de societatea „Transilvania“ la Paris, ca să'și continue studiile după pofa inimei sale, ascultând cursuri de literatură și de filosofie la institutele superióre de învățământ de aici.

Étál așa-dară pe fiiul de țeran din Glâmbóca în capitala Franciei, étál' în acéstă uriașă metropolă plină de străluciri, reședință veștită a artelor și a sciințelor, dar totodată cuib primejdios de ademeniri pentru inimile tinere și neesperte, pentru ómenii cât de cât slabi de ânger. Dar Lăpădatu a mers și pe strălucitele bulevarde ale Parisului, ca și pe modestele strade ale Sibiiului, drept spre ținta sa, care era înmulțirea cunoscințelor sale, adăparea spiritului său din bogatele isvóre, ce-î stau deschise înainte, fără să asculte la glasurile de sirene, ce le audia șoptind atât de ademenitor în drepta și în stânga, îndemnându'l să'și opréscă pașii și să'și dea și densusul tributul său, ca cei mai mulți dintre tineri, pe altarul petrecerilor și al plă-

cerilor. Cum dic, Lăpădatu nu și-a uitat de sine și de datorințele sale nici în noul Babilon de pe malurile Senei, ci și aici, ca și în Sibiiu, și-a vădut serios de lucru și a fost unul din studenții cei mai conștiențioși.

„Indată (după-ce a ajuns în Paris) se puse serios pe lucru“, dice răposatul Ioan Bozoceanu în cuvântarea, ce a ținut-o la înmormântarea amicului și colegului său. „Numai aceia, cari l'au vădut la lucru, își pot face o ideeă despre rêvna, cu care căuta să profite, cât se pôte mai mult și mai bine, de luminile, ce le respândia focarul inteligenții și culturei unui mare popor. Atunci uita el totdeuna de miseriile vieții materiale, cu care avea să se lupte și aici, ca și la gimnasiu“.

Cursurile, pe care le-a urmat Lăpădatu în Paris, aũ fost mai cu sémă cele de filologie clasică, de istorie, de literatură francesă și de filosofie. „La colegiul Sainte-Barbe“, spune Bozoceanu, care a studiat în același timp cu densus în Paris, fiind și el bursier al societății „Transilvania“, „a ascultat pe d-l Vacherot, la colegiul de Franța (collège de France) cu deosebire pe Philarète Chasles, la Sorbonne a ascultat filosofia dela Caro și Paul Janet, literatura francesă dela Saint-Marc-Girardin și Taillandier, istoria critică dela Egger etc“.

Incercările literare le continuă el și în capitala francesă, scriind un număr însemnat de piese în versuri, unele adevărate poezii, care vędură lumina dîleii, ca și sôtele lor de mai nainte, în „Familia“ d-lui Vulcan și în „Traian“-ul d-lui Hasdeu.

În Paris rămase Lăpădatu până în Septembrie 1870, când în urma erumperii răsboiului frances-germán, capitala Franciei era în ajun de a fi împresurată de trupele victorioase germâne. El se îndreptă, ca mai mulți alți tineri, spre capitala Belgiei Bruxella, unde cu învoirea societății „Transilvania“ își continuă studiile universitare până în vara a. 1871, când făcũ examenul de doctor în litere și filosofie la Universitatea de acolo cu succes strălucit.

Așa-dară Lăpădatu era acuma om format în totă puterea cuvântului, acuma era în stare să pună talentele sale, zelul său învăpăiat, frumoșele sale cunoscințe în serviciul poporului, din sînul căruia eșise și pe carel iubia așa de mult.

Cu diploma de doctor în buzunar, sănėtos la trup și plin de comori sufletesci se întorse el acasă din străinătate, gândindu-se, ce carieră să îmbrățișeze, ca să pótă fi mai folositor poporului românesc?

La început se cugeta, să se așede în Sibiiu și să înființeze o fôie literară, căci îndeletnicirea cu lucrările literare i se făcuse óre-cum o a doua natură. Dar deschidēndu-se concurs la gimnasiul nostru din Brașov pentru o catedră de filologie clasică, Lăpădatu hotărî, să concureze la acestă catedră, la care și fũ chemat imediat din partea Eforiei nóstre școlare.

Astfel Lăpădatu se făcù în tómnă anuluí 1871 braşovean şi în Braşov rămase el până la mórtea sa.

Chiar dela prima sa păşire în mijlocul societăţii române din Braşov Lăpădatu făcù asupra tuturor cea mai bună impresiune. Îmi aduc aminte ca acum, cu câtă însufleţire a fost primită vorbirea sa de înaugurare, ţinută la serbătórea Sf. Sofii din a. 1871. Mic şi mare asculta cu admiraţiune cuvintele noului profesor. Toţi erau uimiţi de elocenţa lui şi de bogatele lui cunoscinţe. Lacrimi de bucurie străluciau în ochii multora, mai cu sémă ai bătrânilor, şi când oratorul termină vorbirea sa de cuprins literar, o salvă puternică de aplause făcù să răsune acéstă frumoasă sală; toţi, fără deosebire, se îmbulziau să'l feliciteze pe noul profesor, care în câte-va momente electrizase şi cucerise întreg publicul, ce era de faţă. Pare că îl ved şi acum pe răposatul protopop Ios. Barac, cum după acéstă vorbire s'a apropiat de Lăpădatu şi l'a îmbrăţişat, dicându-i: „N'ai umblat de géba la şcólele cele mari din Paris!”

Dintre toţi însă mai entusiasmaţi eram noi şcolarii, cari priviam cu admiraţiune şi cu iubire pe noul profesor, şi ne simţiam mândri şi fericiţi, că şcóla noastră îşi căştigase o asemenea putere.

Şi iubirea acésta a şcolarilor l'a însoţit pe Lăpădatu până la sfârşitul vieţii sale, căci el un adevărat dascăl, un adevărat luminător al minţilor tinere şi în acelaşi timp un adevărat prietin şi părinte al tinerimei.

Ca profesor Lăpădatu era un model de conscientiositate şi de esactitate în purtarea oficiului său. Înzestrat cu cunoscinţe de tot frumoase în specialitatea sa, provădit dela natură cu darul de a puté împărtăşi cu înlesnire şi altora ideile şi convingerile sale, avënd o fire veselă şi atrăgătoare, el era pare-că merit a influinţa asupra inimilor tinere şi a deschide înaintea ochilor şcolarilor săi cercuri tot mai largi în domeniul sciinţelor şi al literaturii. Cu un cuvânt, pe lângă cunoscinţele sale temeinice, individualitatea sa fericită îl făcea pe Lăpădatu adevărat dascăl, adevărat luminător şi povătuitor al tinerimei.

N'am avut fericierea a fi şcolar al lui Lăpădatu mai multă vreme. Afară de un curs de limbă şi literatură francesă, eu nu l'am cunoscut decât ca conducător al Societăţii de lectură a studenţilor, în care calitate a funcţionat în anii 1875, 76 şi 77. Dar şi numai la şedinţele acestei societăţi conduse de dânsul m'am putut convinge, ce putere didactică escelentă era Lăpădatu, cât de bogat era isvorul cunoscinţelor lui şi cu câtă măiestrie scia el să împărtăşescă şi pe alţii din comóra nesecată, ce şi-o agonisise. Colegii noştri însă din clasele, în care Lăpădatu era mai mult ocupat, nu aveaŭ cuvinte din destul să laude zelul şi învăţătura lui şi să ne povestescă despre progresele în cunoscinţe, pe care le făceaŭ sub conducerea noului profesor.

„O oră de limba latină seú elină sub conducerea lui Lăpèdatu“, îmi spunea mai ðilele trecute unul din şcolarii de odinióră ai rēposatului dascál, cari l'aú avut ca profesor din cl. I—VII gimn., „era o adevèrată plăcere. După-ce unul seú doi dintre noi traducea textul, ce ni se dase de lecţiune, după-cum putuse să'l înţelegă, dēnsul ne punea diferite întrebări, ca să vadă, dacă am înţeles cu toţi feluritele cuvinte şi espresiuni din pasagiul seú pasagele, ce ni se dase de tradus; după aceea ne traducea dēnsul textul respectiv mai întâiú verbal şi apoi mai liber. După acēsta ne întreba aprópe pe fie-care, ce expresiuni romānesci corēspundētóre mai cunóscem pentru diferitele locuţiuni latine seú eline din textul tradus. Să ne fii vèdut atunci, cum ne bāteam capul, ca să aflăm espresiunile romānesci cele mai potrivite şi ce bucurie simţiam cu toţi, atât şcolari, cât şi profesor, când gāsiam vre-o vorbă, vre-o locuţiune neóşă romānescă, fie poporală, fie păstrată la scriitorií noştri mai vechi, care se potrvia cu espresiunea latinéscă seú grecéscă, ce voiam s'o talmăcim.

„Esercitiile acestea limbistice Lăpèdatu le sēmēna cu dese şi interesante desluşiri reale, care adese-orí ocupaú o mare parte a lecţiunei.

„Cât de limpede şi de interesant ne scia el esplica tabēra romană şi armătura ostaşilor romaní la comentariile lui Iuliu Caesar „De bello gallico“, cât de frumos ne scia povestí şi talmăci mitorile din Metamorfosele lui Ovidiu şi cu deosebire cu câtă vieţă ne scia el înfăţişa diferitele scene şi episóde din Iliada lui Homer! . . .

„Cât de mult eram pētrunşi, când Lăpèdatu ne povestia, aşa cum numai el scia să povestéscă, de jalea şi mânia, de care a fost cuprins náprasnicul fiú al lui Peleu, când a auðit de mórtea amicului seú Patroclu; cu câtă încordare urmāriam reíntórcerea temutului eroú în tabēra grecéscă şi lupta lui cu Hector înainte zidurilor Troiei; cât de emoţionatí eram în sfērşit, când Lăpèdatu ne înfăţişa în cuvinte mişcátóre scena, când bētrānul Priam vine la cortul ucigaşului fiului seú şi'l rógă cu lacrāmile în ochi, să-í dea trupul iubitului seú fiú, ca să'l ducă la Troia şi să'l ardă, după-cum era obiceiul pe acel timp! — Cu cea mai mare nerābdare aşteptam cu toţi, să vină mai curēnd ora de limba grecéscă seú latină, ca să putem înainte mai depárte cu traducerea şi să cunóscem şi mai încolo materialul, pe care profesorul nostru ni'l scia face aşa de interesant.

„La esplicările sale Lăpèdatu căuta totdeuna să aducă în legătură trecutul cu prezentul. La esplicările din mitologie dēnsul ne aducea aminte de povestile, datinile şi superstiţiunile poporului nostru; întocmirile de stat din vechime le asemēna cu cele de astăði; vederile persónelor şi modul de esprire din cele douē mari şi vechi poeme ale lui Homer, din Iliadă şi din Odisseă, le asemēna cu modul de judecată şi de esprire al poporului nostru ţeran.“

Față de școlarii săi Lăpădatu era bun de inimă, comunicativ, știind însă în același timp să-și susțină tot-deuna autoritatea cuvenită.

Dar nici nu avea lipsă dânsul de sfortări estra-ordinare, ca să-și valideze în clasă autoritatea de profesor. Școlarii se uitaū ca la un lucéfer la profesorul lor și cu toți se feriaū de a-l supéra cu ceva. Dacă totuș din când în când se ivia câte un cas de neglijență séu chiar de petulantă, era de ajuns un singur semn, o singură vorbă din partea lui Lăpădatu, și vinovatul sta să între în pământ de rușine și de părere de rău. — O singură dată l'aū vėduț în adevér necăjit școlarii lui și atunci ocară lui față cu cel-cel făcuse să-și pérdă răbdarea, a fost: „Să nu mai calc érbă verde, de nu-ı păți-o cu mine, la cas când nu te vei îndrepta!“

Ca conducător al societății de lectură a studenților, Lăpădatu îndreptă atențiunea tinerilor conduși de dânsul cu deosebire în două direcțiuni: Mai întâiū îi făcū să înțelégă frumusețile literaturéi nóstré populare și însemnătatea ei pentru desvoltarea literaturéi culte, și al doilea căută a-ı deda cu studiarea istoriei poporului românesc, pe care dânsul o cunoscea atât de bine. Dânsul ne îndemna, să ne îndeletnicim cu tot dinadinsul cu cetirea cronicarilor și a altor isvóre ale istoriei nóstre mai vechi și totodată ne recomanda, să adunăm povești, poesii, proverbe și credințe din gura poporului, păstrându-le în tocmăi, după-cum le-am auđit.

Să fiı vėduț hărnicie pe băieții nóstri, mai cu sémă din clasele mijlocii, la adunarea diferitelor produse din literatura populară! O sémă de povestași, uniı de tot bunı, se iviră dintr'odată în mijlocul nostru; cele mai frumoșe doine și strigături ardelenesci începură a se auđi în ședințele Societății nóstre, desfėtându-ne pe toți și umplėndu-ne de admirațiune pentru autorul lor: poporul român.

Afară de aceea Lăpădatu căuta să ne dea îndrumările de lipsă și în privința diferitelor compozițiuni în prosă și în versuri. El cetia cu indulgență lucrările nóstre, le analiza, arėta părțile cele bune și cele rele, și în genere unde vedea óre-care scánțeie de talent, căuta s'o încurageze.

Așa era Lăpădatu ca dascăl, și fiind astfel, nu e de mirare, că școlarii îl stimaū, îl iubiaū, îl adoraū chiar.

Față de colegii săi Lăpădatu era în genere conciliant și prevenitor; cu tóte acestea își scia validita totdeuna individualitatea sa, ținėnd cu tenacitate la ideile și la convingerile sale. Pentru stabilirea adevérului trebuie să constatez, că în câte-va rėnduri Lăpădatu a venit chiar în conflict cu uniı din colegii săi; conflictele acestea însă, după a mea părere, își aveaū isvorul cu deosebire în divergența de opiniuni, ce esista între șcóla francesă, de care se ținea Lăpădatu, și între cea germană, la care aparțineau cei mai mulți dintre colegii lui. Dar aceste conflicte n'aū ajuns nici odată așa de departe, ca colegii să se paralizeze uniı pe alții în acțiunile lor, spre paguba institutului, în serviciul căruia se aflaū. Cel puțin Lăpădatu era

unul din ómenii, cari își sciũ supune totdeuna ambițiunea proprie față cu interesul general.

Dar nu numai ca profesor scia Lăpėdatu să'și facă datoria, ci el a fost în același timp un membru vrednic al societății române din Brașov și al societății române în genere. El a luat parte cu căldură la tóte întreprinderile menite spre înaintarea poporului nostru; peste tot, unde a fost de lipsă, el a pus umėrul, căutând să aprindă și în inimile altora flacăra viă, ce ardea în sufletul sėu pentru binele și înaintarea poporului, din care făcea parte.

În Brașov Lăpėdatu a funcționat mai multă vreme ca secretar al comitetului bisericesc din Cetate, a fost unul din cei dintâi membri fondatori ai „Asociațiunei pentru sprijinirea învățaceilor și sodalilor români dela meserii“ și a luat parte activă la diferitele întruniri literare, sociale și chiar și politice. Înzestrat cu un talent oratoric pronunțat, el era ascultat cu plăcere la întruniri și părerile lui erau adese-oră aprobate.

Dar activitatea dēnsului nu s'a mărginit numai în Brașov, ci Lăpėdatu a stat în legătură și cu fruntașii din împrejurimea acestui oraș, cu deosebire din Săcele, de unde a fost atât prima soție a lui, Victoria Verzea, fiica răposatului paroch Eremie Verzea, cu care a trăit împreună din 1872 până în primăvara a. 1875, cât și a doua soție, Amalia Circă, cu care a viețuit până la mórtea sa și dela care a avut doi gemeni, astăđi tineri de bună speranță. Afară de aceea Lăpėdatu a luat parte și la mai multe adunări de interes general românesc cum a fost adunarea din Deva a „Asociațiunei transilvane“, din vara a. 1874, unde dēnsul a ținut un frumos discurs „Despre cultura poporului“.

Așa a trăit Lăpėdatu, lucrând din răspuțeri, cu cuvėntul și cu condeiul, pentru progresul intelectual, moral și material al poporului român, — și trăind astfel, orĩ-cine póte înțelege, că dēnsul era iubit și stimat de toți aceia, cari il cunosceau: de școlari, de colegi, de concetățenii sėi și în genere de publicul român din Ardeł. Toți priveau la dēnsul ca la un pom frumos și plin de vieță, dela care toți erau deprinși să culėgă ródele cele mai frumoșe și credeau, că vor mai culege încă multă vreme, — când un vėnt turbat s'a năpustit cu putere asupra lui și l'a culcat la pământ pe neașteptate. Era vėntul rece al morții, căruia Lăpėdatu îi căđu jertfă, spre cea mai mare jale a tuturor acelora, cari au avut fericirea de a'l cunósce, în ziua de 25 Martie a. 1878.

Dar înainte de a vorbi de ultimele ęile ale vieții sale, să aruncăm o privire asupra lucrărilor literare ale bărbatului, în amintirea căruia ne-am adunat astăđi aici și să cercetăm, întru cât se póte cu acėstă ocaziune, valórea acestor lucrări.

Deși a murit tînăr, Lăpădatu a lăsat după sine un număr însemnat de lucrări în versuri și în prosă. Cele mai multe din acestea însă sunt împrăștiate în diferitele foi, la care a colaborat dînsul din adolescență până la mórtea sa. Puține numai dintr'ensele sunt adunate în cele două cărțicele, pe care le-a dat Lăpădatu la ivelă în Brașov: una întitulată „*Incercări în literatură*“ și tipărită în a. 1874; a doua publicată sub numele: „*Asupra situațiunii*“ și tipărită în a. 1877.

Să ne ocupăm puțin cu cea dintâi din cele două cărțicele, în care se află 39 piese în versuri și o dramă în trei acte, întitulată „*Tribunul*“, și să vedem, ce valóre au lucrările cuprinse într'ensa.

Și anume mai întai să cercetăm, ce preț au versurile lui Lăpădatu.

S'aũ găsit ómenī, cari aũ contestat aprópe orī și ce valóre estetică pieselor în versuri eșite din péna lui Lăpădatu și din care numai o mică parte sunt cuprinse în colecțiunea, despre care e vorba.

Deși Lăpădatu însuși în modestia sa caracteristică atribue versurilor sale o valóre, care nu se ridică peste marginile mediocrității, dîcînd în prefața „*Incercărilor*“ sale „în literatură“: „În fața neproductivității literare de astăzi, în fața lipsei de puteri extraordinare, nu trebuie acuzate și condamnate mediocritățile, dacă cutéză să pășescă din când în când pe arena deșertă de atleți. Ivéscă-se numai adevératele talente, arate-se geniile, și noi pigmeii vom reintra iute și de grabă în obscuritatea, din care am eșit“... deși așa-dară el însuși se considera pe sine de „pigmeu“ pe câmpul dalb al poeziei, totuș nu se póte nega, că el a avut un talent poetic destul de remarcabil și că, cu deosebire între poeții noștri, ai celor de dincóce de Carpați, el ocupă un loc de frunte.

Cele mai multe din piesele în versuri ale lui Lăpădatu sunt poezii lirice. Sentimentele, pe care le exprimă ele, sunt în prima linie iubirea de patrie și de neam, amorul, și compătimirea față cu cei lipsiți și asupriți.

„Amorul, patria și jalea“, dîce dînsul în aceeași prefață, „mī-aũ fost și mī vor fi cele dintâi isvóre de inspirațiune; dar ele nu m'aũ împedecat și nu mă vor împedeca nici-odată de a căuta și alte fețe, alte situațiuni în firea și inima omului. Sórtea orfanului și a sclavului va rămáne nedespărțită de cugetările mele“.

În genere lirismul lui Lăpădatu nu înfățișeză acele manifestări puternice ale sufletului, însoțite de o adâncă reflexiune, după-cum ne-am deprins a le cunosce dela Eminescu încóce; poeziile lui, deși în genere bine simțite, rare-orī dovedesc acele emoțiuni adânci, aceea contopire a întregii individualități într'un singur gând, într'o singură simțire, care dau farmecul unei adevérate poezii lirice. Cu tóte acestea ele nu sunt lipsite nici de sinceritatea simțirei, nici de căldura espresiunii, nici de vioiciunea espunerei,

care sunt criteriile unei poezii, dacă nu în adevăr artistice, cel puțin acceptabile.

Câte-va din piesele lui în versuri, ca: *La un oțel din an. 1848*, *Liliecii*, *Orfanii*, *Părul de aur* (aceste două din urmă introduse și în antologiile noastre școlare), *Dumnezeul nostru*, *Năframa Dómnoci*, *La griji*, scrisă în 1875, după mórtea primei sale soții, când poetul era grozav de abătut, și publicată în numărul prim al fóiciei ilustrate „Albina Carpaților“, — și, póte, în prima linie admirabila visiune tinerescă: „*Vitejii Daciei*“, scrisă în 1869 și publicată în analele societății „Transilvania“,*) dar neintrodusă în colecțiunea „Incerări în literatură“ din motive politice, — sunt poezii în tótă puterea cuvântului și de bună sémă vor ocupa încă multă vreme un loc de onóre în literatura noastră poetică, deși Lăpédatu în modestia sa era mulțămít, ca feții fantasiei sale să găsească în literatura română un loc cât de retras, — după esresiunea lui: fie măcar și după ușă.**)

Drama „Tribunul“, publicată mai întâi în „Familia“ și apoi reproducă în „Incerări în literatură“, este o încercare, după a mea părere, nereușită.

Subiectul ei este acesta: Teodor, fiul unui iobagiú român, este secretarul lui László, prefectul unui comitat din Ardél. László l'a crescut de mic copil, l'a dat la școlă pe cheltuiéla lui, cređénd, că în chipul acesta va face dintr'ensul un renegeat. Dar s'a înșelat amar în socotéla sa. Teodor era Român cu trup și cu suflet, și începéndu-se mișcările din a. 1848, el însuși se puse, — deocamdată pe sub ascuns, — în fruntea Românilor, ce erau gata a ridica armele. Dar viitorul tribun avea o relațiune de dragoste cu Teresia, fiica prefectului, care de asemenea îl iubia din adâncul sufletului. De aici se nasc diferite complicațiuni, în urma cărora tribunul cade jertfă, bănuít fiind de ómenii săi ca trădător, de óre-ce voia să ia în căsătorie pe o Unguróică.

După-cum vedeți, motivul este fórte bine ales, invențiunea este fericită; nu tot astfel însă esecutarea. Lăpédatu era prea puțin psiholog, avea prea puțină esperiență de vieță, când a scris drama sa, ca să póta validita minunatul subiect, ce și'l imaginase, și din care un autor dramatic de valóre ar fi putut și ar poté încă face o adevărată operă de artă.

În lucrarea lui Lăpédatu însă acțiunea nu se petrece atât pe scenă, cât afară de scenă, așa încât cele mai multe lucruri numai li se povestesc privitorilor și nu li-se înfățișéză înaintea óchilor, după-cum trebuie să se petrócă într'o dramă; caracterele sunt slab desvoltate, dialogurile sunt prea lungi, cuvintele de multe-orí nu se potrivesc cu pozițiunea persónelor, în gura cărora sunt puse... Cu un cuvânt, atâtea defecte, care nu pot califica lucrarea „Tribunul“ de dramă reușită. —

*) Veđi Actele soc. „Transilvania“, Anul II, Bucuresci, 1869.

**) Aici vorbitorul cetesce ca probe posesiile: *Părul de aur*, *La un oțel din a. 1848* și *La griji*.

Trec acum la a doua din cărțile lui Lăpădatu, de care am amintit mai sus, și care poartă titlul de: „*Asupra situațiunei*“. Cărțica acésta de 193 pagine cuprinde mai multî articuli de conținut social și pedagogic, re-produși din fôia politică „Orientul Latin“, redigiată aici în Brașov în anii 1874 și 1875 de d-l Teofil Frâncu și la care Lăpădatu era unul din primii colaboratori, „colaboratorul primar“, după-cum figurează el până în Martie 1875 pe numerii apăruți din fôia în cestiune.

Nu sciū, cum vor fi judecând alții despre opșorul „Asupra situațiunei“; eu însă îl consider ca una din cele mai însemnate publicațiuni, ce au vedut lumina ȝilei în deceniile din urmă la noi, Româniî de dincóce de munți; o carte, care cuprinde nisce espuneri de idei, deși ocașionale, însă și astăđi de un preț netăđăduit și care, după a mea modestă părere, ar trebui cetită și rēscetită atât de tineri, cât și de bătrâni; atât de bărbați, cât și de femeî.

În acésta carte își espune Lăpădatu vederile sale, rezultatul cugetărilor sale asupra mai multor cestiuni de cea mai mare însemnătate pentru poporul nostru, atât în ceea-ce privesce vieța lui culturală, cât și cea socială.

Cărțica „Asupra situațiunei“ cuprinde sub numirile generale: 1) Poporul și vieța socială; 2) Șcôla și învățămēntul, și 3) Foișóre, următóarele materii:

a) În despărțemēntul „Poporul și vieța socială“: Situațiunea și îndreptarea ei; Impoporarea orașelor; Moralisarea poporului; O literatură pentru popor; Esposițiuni pentru popor; Vieța la orașe; Musica națională.

b) În secțiunea „Șcôla și învățămēntul“: La cestiunea învățămēntului nostru poporal; Un cuvēnt în interesul învățămēntului și al educațiunei; La cestiunea conferințelor învățătoreșci; Maghiarii și șcôlele române.

c) Sub numirea „Foișóre“: Noi și părințiî noștri; Servilismul; Educațiunea sexului frumos, și cum să fie mamele?

Din conspectul acesta puteți vedé, în câte direcțiuni erau îndreptate privirile lui Lăpădatu, când era vorba de binele și înaintarea poporului românesc, pe care el ar fi voit să'l vadă în tóte privințele cât mai curēnd alătura cu popórele cele mai înaintate ale Europei.

Și toți articuliî, ale căror nume le-am amintit mai sus, sunt scriși cu acel entusiasm nesecat, ce caracteriséză întrégă ființa lui Lăpădatu; cu aceea pricepere, cu acel curagiū, cu aceea sinceritate și cu aceea iubire de adevēr, ce rēsuflă din fie-care pagină scrisă de dēnsul; sunt scriși în aceea limbă energică, cu țesătură neóșă românescă, deși ici-colea împeștrită cu câte un cuvēnt de origine latină sēu francesă, care e caracteristică tuturor scrierilor rēposatului poet și profesor.

Atențiunea lui Lăpădatu este îndreptată în prima linie asupra poporului dela țēră, care forméză marea majoritate a nēmului nostru și pe care dēnsul l'a iubit cu tótă căldura nobilului sēu suflet, căutând pe tóte căile să'l lumineze, să'l ridice, să'l aducă la consciința de om, vrednic a se bucura de tóte drepturile, ce se cuvin ființei omeneșci.

Față cu clasa de sus, cu așa numita „inteligentă“, Lăpădatu este în multe locuri destul de aspru. El ia de repetite-ori în plésna biciului pe pantalonarii eșiti din mijlocul poporului țeran, cari nu vor să mai scie de pătura socială, din care au eșit.

Fie-care din articuli lui Lăpădatu ar merita să fie analizat, din fiecare ar trebui să fac câte-va citațiuni, ca să vă convingeți despre valoarea lor și în partea cea mai mare și, despre a lor actualitate; dar nedisponând de timpul necesar, mă voiu mărgini a cita numai două-trei pasaje, care mi s'ar mai marcante.

În articolul prim, intitulat: „Situațiunea și îndreptarea ei“, după-ce autorul constată, că poporul nostru suferă cu deosebire de două rele: de lipsa de învățatură și de sărăcie, și după-ce ajunge la concluziunea, că aceste rele se pot delătura numai printr'o instrucțiune temeinică și prin îmbrățișarea meseriilor, se opresce mai cu sémă la mijlocul acesta din urmă și se exprimă în modul următor:

„ — Pecat de Români noștri că nu se dau la meseri!... Tot așa ne vâierăm și ne bocim noi cești „intelenți“, noi ómenii cei cu capul mare. — Pecat, dđú! Dar de noi și mai pecat, căci prea puțin ne trudim, pentru a deschide ochii poporului. Ian să ne punem mâna pe inimă și să ne întrebăm, óre făcutu-ne-am noi datoria în astă privință?... Nu, nici măcar pe departe. E misiunea, o măretă misiune, a omului luminat, a lua de mână pe cei nesciutori și a-i conduce, arătându-le binele, ferindu-i de reu. Așa trebuia să fi lucrat de mult; dar ne-a mai plăcut a perde verile certându-ne și defăimându-ne, decât a purta grijă de bietul opincar, pe care'l vedem astăzi pe alocurea la sapă de lemn și'l auđim fluerând a sărăcie“.

În articolul „Moralisarea poporului“ Lăpădatu se exprimă astfel:

„Popórele nemorale se pot asemăna cu acei pomi, cari deși stricați la trunchi și roși la rădăcină, totuși mai produc un timp óre-care fructe bune și frumoșe. Dar ce folos?... O vijelie violentă la tot momentul ar fi în stare să-i doboare, frângându-i în acea parte a trunchiului și a rădăcinei, de unde a dispărut măduva cea dătătoare de viață, lăsând în urma ei putregaiul“.

Și mai încolo:

„Cine dintre noi nu scie, că cele mai de frunte instituțiuni moralisătoare sunt *biserica* și *școla*?... Însă pentru-ca și una și alta să-și potă ajunge scopul, se recer mai nainte de tóte preoți intelenți, dascáli învățați și aleși, cari nu numai să se scie folosi de cuvânt spre îndreptarea năravurilor scâlciate, ci să premérgă întru tóte și cu fapta bună, cu exemplul demn de imitat. Nici biserica fără bunii predicatori, nici școla fără bunii pedagogi nu vor puté să-și împlinescă înalta lor misiune moralisătoare; dar apoi și bunii predicatori și bunii pedagogi trebuie să strălucescă prin năravuri bune și să fie model de purtare, căci altfel nu vor fi de nici un folos moral pentru popor. Acésta nici odată să nu o perdem din vedere!“

Și încheiă cu următoarele cuvinte:

„Noi ne mirăm de buna stare și de înflorirea altor popóre ; ne-ar plăcé să fim ca ele. Vedem ce fac ele, pentru-ca să fie cum sunt... și totuș — o Dómnne, ce nepăsare condamnabilă ! — preferim a sta cu mânilé în sîn și a aștepta timpurí mai bune.

Dar timpurile mai bune ómenii 'și le fac !

Noi încă ne vom face pe ale nóstre mai bune, numai să ne moralisăm atât pe terenul vieții familiare, cât și pe acela al muncii. Când fiecarele din noi se va simți îndemnat a-și împlini cu scrupulositate datoriile prescrise de scopul vieții familiare ; când toți părinții români vor îngriji cu scumpătate de crescerea morală a copiilor lor ; când fiecare va fi la lucrul său de dimineța până séra, unul cu plugul, altul cu instrumentele, al treilea cu condeiul, încă altul cu cuvântul, — atunci rar vom mai vedé pe Român petrecând díle întregi prin birturí ; atunci nu ne va mai rămâné timp nici pentru desbinări și certe, nici pentru petreceri și plăceri de acelea, care ruinéză agonisintele, fără să aducă vre-un folos ; atunci ne vom simți mai puternici și mai demni, de cum ne simțim astăzi. Nu ne vom mai teme de perire în fața ori-cărui pericol, ce ne amenință.

Atunci vom puté díce cu tot dreptul : „Românul nu pere !“

În articolul „Viéta la orașe“ găsim următorul frumos și instructiv pasagiú :

„Scopul vieții orășenesci nu este d'a întrebuinta tot timpul liber de afaceri pe séma acelor petreceri, în serviciul acelor plăceri, care nu ținesc decât la satisfacerea unor pofte deserte și momentane. Nime nu vè va díce, să nu eșiți la preumblare, să nu frecuentați balurile și teatrele ; nu vè va díce éráș nime, să nu intrați prin cafenele și ospetării. Pe de altá parte însă chiar rațiunea, propria rațiune vè va dicta, ca să observați întru tóte acestea cuvenita măsură, să nu jertfiți escesului cumpétul. Să vè gândiți mai întâiú la părțile seriose ale vieții orășenesci, érá petrecerile cele de tot felul să nu vină decât în urma urmelor ; să nu vină decât atunci, când distracțiunea e legitimă și la locul ei, când o reclamă și corpul și mintea și inima ca un mijloc de recreațiune. Împlinirea datorințelor trebuie pusă mai pre sus de orí-ce plăceri, de orí-ce distracțiuni.

Voi ómeni noi, provinciali deveniți abia de eri, de alaltá-eri orășeni, căutați în jurul vostru și luați aminte ! Uitați-vé bine la fisionomia vieții sociale din orașe și deosebiți partea ei cea serioasă de cea frivolă ! Observați bine cele ce se petrec în jurul nostru, și spuneți : ce vedeți ?

Vedeți, că în viéta orășenescă predomnesce mai ales ideia concentrării și a raporturilor intime între singuraticii membri ai societății. De aci însotirile și reuniunile de tot felul pentru scopurí de utilitate, de filantopie, de cultură și chiar de petreceri inocente. Astfel de reuniuni, făcând abstracțiune dela scopul ce'l urmăresc, mai obțin și alte rezultate îmbucurátore : ele apropie pe singuraticii indiviđi unii de alții, le dau ocaziune d'a se cunósce mai bine, d'a-și cunósce puterile și d'a-și schimba ideile, d'a se lega mai stréns între sine și d'a trăi în intimitate unii cu alții, comunicându-și pásurile, dându-și ajutor unii altora. Nisce rezultate ca acestea ar trebui să încurajeze pretutindenea formarea de reuniuni.

La noi însă nu prea aú trecere astfel de însotiri. Noi Româniú trăim

pe la orașe mai cu totul isolați și înstrăinați unii de câtră alții; nu prea căutam a ne concentra și a intra în raporturi de intimitate, spre a ne conțelega și a ne consulta despre afacerile și interesele noastre. Privim cu nepăsare la ceea-ce fac alte nĂmuri în acĂstĂ privințĂ; lĂudĂm și admirĂm mișcĂrile lor sociale, — cu tĂte acestea noi la rĂndul nostru mai de loc nu ne simțim îndemnați a face Ăntocmai.

SĂ te mai miri apoi, cĂ ne lipsese mai cu totul simțĂmĂntul ținerii la olaltĂ, al concordiei, cĂ inimile noastre nu se aprind mai nici odatĂ de acel foc divin, care se numește dragostea Ăntre frĂți și amici. Noi ne ĂntĂlnim adese-orĂ pe strade și trecem nepĂsĂtorĂ unii pe lĂngĂ alții; abia ne dĂm bunĂ ziua, fĂrĂ ĂnsĂ ca sĂ ne ĂntrebĂm și de sĂnĂtate. — Și cum sĂ și fie altfel?... Ne-am vĂduț odatĂ, de douĂ-orĂ la cafenea, Ăntro grĂdinĂ publicĂ, la bal și la teatru. AtĂta e totul; mai Ăncolo n'Ăvem d'a face unii cu alții, n'Ăvem pentru ce sĂ stĂm de vorbĂ, cĂci n'Ăvem ce vorbi!

Cine nu vede ore, cĂ un astfel de mod de a trĂi la oraș nu e cel mai bun, nu e cel adevĂrat? Cine nu simte ore trebuințĂ ĂntețĂtoare a unor ĂmbunĂtĂțiri morale, mai ales Ăn ceea-ce privesce dezvoltarea spiritului de Ănsoțire?... Ici-colea cĂte o societate de lecturĂ, cĂte o casinĂ, cĂte o asociațune pentru ajutorarea meseriașilor și ramificațunile Asociațunei transilvane, — ĂtĂ mai tĂte rezultatele nevoințelor noastre pe terenul Ănsoțirilor. Dar nici de acestea nu ne interesĂm, cum s'ar cuveni.

Cu atĂta nu e de ajuns!

Trebuie sĂ stringem mai tare legĂturile de sĂnge și de frĂțietate Ăn jurul nostru; trebuie sĂ dovedim prin fapte, cĂ ne cunoșcem și recunoșcem ca fii ai uneia și aceleiași națunii. SĂ ne Ănsoțim decĂ Ăn tot chipul și pe tĂte terenurile vicții sociale; sĂ aducem Ăntre noi concordia, pacea și buna Ăntelegere; sĂ ĂnvĂțĂm a ne stima și a ne iubi unii pe alții, sĂ ne Ăntunim risipitele puteri spre scopuri comune și de comun folosĂtoare!

O antitesĂ cĂt sĂ pĂte de reușitĂ cuprinde foișora „Noi și pĂrinții noștri“, Ăn care generațĂ nouĂ, umblatĂ pela școli, este pusĂ fațĂ Ăn fațĂ cu generațĂ vechiĂ, trĂitĂ Ăn greutĂți, cu mai puțĂnĂ ĂnvĂțĂturĂ, dar cu mai multĂ inimĂ. Antitesa acĂstĂ, careți aduce aminte de EpigoniĂ lui Eminescu și de contrastul ĂnfĂțĂșat Ăn Satira III. a aceluiași nemuritor poet, deși pĂte s'a cam anticat Ăn timpul celor 23 ani, de cĂnd a fost scrisĂ, totuș cuprinde nisce pasaje așĂ de admirabile, ĂncĂt nu mĂ pot stĂpĂni de a nu vĂ comunica douĂ-trei pagini dintr'Ănsa:

„NecĂrturari cum erĂu, pĂrinții noștri aĂ Ănteles totuș, cĂ regenerarea unei națunii numai cu sacrificii estraordinare sĂ pĂte face; ei nu s'au tris Ănapoi dela nici un fel de sacrificiu, numai sĂși ajungĂ odatĂ scopul dorit. SĂ ĂncordĂrĂ cu o rezoluțune fĂrĂ exemplu, rupserĂ lanțurile sclĂviei și prin foc și prin sĂnge puserĂ piciorul pe calea mĂntuirii. Prin purtarea lor din 1848 pĂrinții noștri aĂ dat lumii cea mai ĂnvederatĂ dovadĂ, cum-cĂ „virtutea romanĂ“ nu sĂ stinsese Ăn pepturile lor.

Nu numai Ăn repurtarea biruințelor sĂ arĂtarĂ mari pĂrinții noștri, ci și Ăn modul, cum s'au sciut folosi de dĂnsele. DupĂ-ce și eluptarĂ o nouĂ pozițune politicĂ, dupĂ-ce cererile lor sĂ ĂncuviințarĂ, dĂnșii ĂndatĂ ĂncepurĂ

a să convinge, că pentru a pute conserva cele câştigate, aŭ cea mai mare nevoie d'a să lumina. Ei bine sciaŭ, că egala îndreptăţire cu celelalte naţiuni va rămâne numai literă mŏrtă, dacă Românii nu se vor grăbi să înveţe carte pentru d'a o realiza. Drept-aceea fără întârziere să apucară de creşterea nŏstră, a cărturarilor de astădi; şi nu cruţară nici un sacrificiŭ şi nici o ostenelă pentru d'a înălţa dela cŏrnele plugului o generaţiune cultă, carea să continue opera lor prin tŏte mijlocele, pe care civilisaţiunea le pune în serviciul omului.

Şcolele străine se umplură ca prin farmec de copiii foştilor iobagi, din carŭ părinţii voiaŭ „să facă ōmeni“, — după clasica espresiune a poporului. Cu sudorŭ de sânge ne-aŭ procurat bieţii părinţi resursele pentru studiŭ şi de multe-orŭ şi-aŭ vëndut din vite şi pământuri, ca să ne trecă şi prin universităţi. Silinţele lor aŭ fost în cât-va secundate de întreaga naţiune prin crearea de stipendii; dar numai în cât-va, căci stipendiile n'aŭ scutit nici pe jumătate pe părinţi de enormele cheltueli, prin care mai mulţi s'aŭ şi dărăpēnat. Românii de dincolo încă şi-aŭ dus pe fiii lor pe la cele mai renumite instituite şcolare din străinătate, ca să le dea o creşcere, cât s'ar pute mai bună.

Astfel se întēplă, că în restimpul de douē decenii să ēsă între Români aceea seminţie de ōmeni culti, care se numesce ea însăşi pe sine „inteligenţă“. Astfel am ajuns noi dela sucman şi dela anterie până la elegantul frac de salon.

Să vedem în fine, ce speranţe şi aşteptări nutriaŭ părinţii noştri faţă de noi, şi după aceea vom trece la răspunderea întrebărilor de a doua categorie. (Cine suntem noi şi ce facem? Cum răspundem la aşteptările acestora, carŭ ne aveau ca pe lumina ochilor din cap, când asudaŭ ŭi şi nŏpte pentru creşterea nŏstră?).

În decursul întēplărilor din a. 1848 şi 1849 părinţii noştri, atāt dincŏce, cât şi dincolo de munţi, erau cuprinşi de admiraţiune pentru cărturarii de atunci. Şi într'adevăr, cărturarii de dincolo învăţau pe Români, ca ei să trăescă înşişi prin sine, făcēdu-şi ei înşişi legile şi lepădāndu-se de orŭ-ce influinţă străină. Cărturarii români de dincŏce erāsŭ învăţau pe popor la înţeles şi pretutindenŭ, lumināndu'l despre drepturile, ce i se cuvin, despre modul, cum trebuie să-şi croescă sŏrtea pe viitor.

De aci strigătele înfocate ale părinţilor noştri după *domni de Romān*. — Şi ce înţelegea poporul prin domni de Romān? Înţelegea judecătŏri, advocaţi şi tot felul de funcţionari din sângele seŭ, ca să lupte ca şi conducătŏri din 1848 pentru drepturile şi interesele sale, să facă drepte bietului ţeran, apērāndu'l de strēmbătăţile străinilor; mai înţelegea poporul prin domni de Romān şi preoţi, dascăli învăţaţi, carŭ să lăţescă învăţaturile între Romāni.

Ēr' dincolo de munţi, părinţii noştri, roşi de fanarism, ciocoism şi de veneticŭ străinŭ, simţiaŭ trebuinţa fiilor poporului şi ai patriei în tŏte ramurile vieţii sociale; aveau nevoie de cărturari nŏoşi romāni, carŭ să le îmbunătăţescă sŏrtea, să-i apere de ingerinţa consulilor aşa numiţi protectorŭ şi de asupririle din partea Turcilor.

Din aceste puţine desluşiri se pot cunŏsce aşteptările şi speranţele, pe care părinţii noştri le puneau întru noi, când ne duceau la şcolă.

Să vedem acum, cine suntem noi, ce facem şi cum realizăm dorinţele generaţiunei-mame?

În cele două decenii de după 1848 noi întreprinsesăm o adevărată cruciadă pe terenul culturii. Nu numai în patrie, ci mai în toate țările Europei ne făcuserăm cunoscut zelul înfocat de a progresa prin știință. Universitățile Austriei, Germaniei, Franței și Italiei se familiarisară într'un timp foarte scurt cu numele de Român și nu putură a nu recunoște eminențele noastre însușiri și deosebita noastră capacitate în diferitele ramuri ale învățăturilor.

Astfel etă-ne astăzi o generațiune de oameni culti și învățați. Nici un titlu nu ne lipsește, pentru-ca să putem figura cu tot dreptul în concertul popoarelor civilizate. Câți doctori în drepturi, în științe și filosofie! Câți preoți și dascăli învățați!... Dincolo și dincóce avem destui funcționari, advocați și profesori; avem chiar oameni erudiți, cari ar pute face minuni cu condeiul.

Și după formele vieții sociale noi inteligenții ne-am pus pe același stadiu cu alte națiuni luminate. Nu ne lipsește viața de salon; nu neglijăm nici una din acele petreceri, care se împacă cu pozițiunea claselor mai înalte. Concerte, baluri, teatre, întruniri familiare, toate se bucură de participatiunea noastră; călătorii de plăcere, sesóne de băi și câte alte deprinderi de bun ton dovedesc până la evidentă, că noi am intrat în gusturile lumii civilizate. Ba nici chiar amorul lecturii nu ne e străin; cetim cu destulă mulțămire opuri și diare — în limbă străine.

Dar ce sunt toate acestea față de așteptările părinților noștri?... Alta ne este misiunea, alte ne sunt datorințele. — Noi mai întâiu de toate ar fi să imităm pe Bărnuiții și pe Cămpinenii întru apărarea drepturilor și a intereselor poporului nostru; ar fi să ne înaintăm literatura și să sporim întru toate *cultura naționalității*.

Ce facem?

Ne-am moleșit cu totul prin modul traiului; am pierdut cea mai eminentă însușire a părinților noștri, însușirea de a îndura suferințele. Cine nu mai știe suferi, acela fuge de luptă, și apoi fără de luptă nimic nu se poate apăra. Comoditatea și lupta sunt doi poli opuși, cari nu se pot atrage, ci numai se resping.

Causele noastre naționale se află într'o stare din cele mai critice; drepturile câștigate cu nespusele trude și cu prețiosul sânge al părinților noștri sunt atacate din toate părțile..... Poporul, adevărații și frații noștri, sunt striviți de sarcini, sunt espuși la tot felul de strîmbătăți.

Noi nu sărim întru apărare, căci *nu voim a ne periclita existența*. Mai preferim a ne alipi lângă puternicii țilei, a urla cu lupii, decât a-i combate, a-i alunga dela turmă..... Lăsăm în pace, numai să fim lăsați în pace; ne uităm cu nepăsare la sdrențele, cu curg de pe popor; ascultăm cu inimă împetrică la țipetele desperaților; suridem la imputările, ce ni se fac.

Dar erăș să nu fim prea riguroși, afirmând, că noi nu facem absolut nimic. Facem și noi câte ceva: ne certăm unii cu alții pentru lână de capră, ne imputăm unii altora ambițiunii, patimi, nelucrare. Va să dică, facem și noi ceva, — n'am fi mai făcut!

Mai mira-ne-vom apoi, dacă poporul nostru nu mai fantasază și astăzi pentru „domni de Român“ ca odinioară? Mai mira-ne-vom, când auzim pe bietul sătean afirmând, că Românul e mai rău decât străinul? — N'avem cuvânt d'a ne mira, ci trebuie să dicem întru noi: drept are poporul!

O. Dómne, ce distanță între noi și între părinții noștri!

Cu multă cunoștință de cauză și cu colorii vii este zugrăvită și bola servilismului, de care au suferit așa de mult strămoșii noștri în urma vitegității timpurilor și pe care pare-că am moștenit-o în mare parte și noi, generațiile mai tinere. Lăpădatu ar fi voit, să vadă odată mântuit poporul nostru de această bolă deșosă și pe toți Români, cărturari și opincari, păstrându-și demnitatea de oameni liberi în toate împrejurările vieții.

N'am, în sfârșit, cuvinte de ajuns, să recomand onor. mele auditore cei doi articuli finali din cărticica, despre care e vorba, intitulată: „Educațiunea sexului frumos“ și „Cum să fie mamele?“ — În acești articuli Lăpădatu dă mamelor române, sub forma atrăgătoare de conversațiune între dânsul și mai multe dame, cele mai sănătoșe sfaturi și învățături asupra datoriilor lor de mame și în privința modului, cum au să crească pe fiii și în deosebi pe fiicele lor.

Am insistat mai mult asupra articolilor din opșorul „Asupra situațiunei“, de ôre-ce acești articuli sunt astăzi prea puțin cunoscuți publicului nostru și de ôre-cu din cuprinsul lor se pôte vedé mai bine modul de cugtare și de simțire al lui Lăpădatu, se pôte cunoșce mai evident individualitatea lui.

Am ajuns la ultima întreprindere literară a lui Lăpădatu, la fôia beletristică „*Albina Carpaților*“, pe care dânsul o înființă și pe care o conduse din 18 August 1877 până în 25 Martie v. 1878.

O altă întreprindere, cu care se ocupase creerul său neobosit în anii 1876 și 1877, anume scôterea la lumină a unei *biblioteci pentru copii*, a rămas nerealisată. Din lucrările menite pentru această bibliotecă s'au păstrat numai povestirile neterminate: „Candit, copilul sărac“ și „Mira, fată de împêrat“.

Am spus în partea primă a vorbirei mele, că Lăpădatu avea dorința, încă de când și-a terminat studiile universitare și s'a întors acasă, să înființeze o fôie literară, condusă de dânsul. Dorința acesta a dânsului se împlini în vara a. 1877, când Lăpădatu se înțelese cu răposatul director de bancă Visarion Roman din Sibiu, să scôtă împreună o fôie ilustrată pentru familii, fiind cel din urmă editor, érá Lăpădatu redactor. Noua fôie avea să pörte numirea de „Albina Daciei“. Acest nume însă în urma unei opreliști ministeriale trebui să se schimbe în „Albina Carpaților“. Redacțiunea fôiei celei noue, care eșia odată pe sêtěpmână în mărime de 1½ côle de tipar, își avea reședința în Brașov, érá tipărirea se făcea în Sibiu.

Va să dîcă, Lăpădatu era acum și profesor și redactor.

El sălta de bucurie, în tocmai ca un copil, vedându-și vechia dorință împlinită, și se apucă de noua meserie cu acel zel, cu acel devotament, pe care'l dovedea față cu toate întreprinderile sale.

Și în adevăr noua fôie și corespunse tuturor așteptărilor. Sub conducerea lui Lăpădatu „Albina Carpaților“ era una din foile nôstre cele mai

bine redigiate, dacă nu cea mai bună fôie pentru familiă, ce am avut-o până acum. În această fôie publică el patru nuvele istorice din trecutul poporului român, întitulate: *Amor și răsbunare*, *O tragedie din zile bătrâne*, *Môrtea lui Asan*, și *O dușmănie cu bun sfârșit*, câte-va poesii, două schițe de călătorie (Bărăganul și Pe Dunăre), biografiile câtor-va din bărbații noștri cei mai însemnați, mai cu sémă scriitorii, și alte lucrări mai mărunte și de mai puțină importanță. El se afla în toiul activității și își făcea cele mai frumoșe planuri pentru viitor, când un ôspe neașteptat îl cercetă, un ôspe care nu'l mai părăsi până la ultima lui rësufare.

Era o bôlă gravă de plumăni, contractată în urma unei răceli, care îl cuprinse pe la începutul lui Noembre a. 1877.

Dar Lăpădatu nu era omul, care să se dea plecat așa de ușor. Deși greu bolnav, el nu voia să își părăsescă ocupațiunile sale. El urmă mai departe cu redigiarea fôiei sale, cu tôte sfaturile medicilor și ale amicilor săi, cari îl îndemnau, să lase deocamdată tôte grijile la o parte; scrise cu cele mai mari efortări narațiunea „O dușmănie cu bun sfârșit“, pe care și-o schițase de mai înainte, și vedënd, că bôla ține timp prea îndelungat, chemă la dënsul în câte-va rânduri pe școlarii din clasele mai superioare, să informă de progresele, ce le fac în studiile sale, și așa bolnav, cum era, le dete diferite îndrumări folositoare.

În decursul lui Decembrie bôla părea, că se mai domolise. Era însă liniștea apăsătoare, ce se observă înaintea unei furtuni, care apoi isbucnesce cu atât mai grozav.

Pe la începutul lui Februarie a. 1878 țin minte, că l'am cercetat pe Lăpădatu, pe care'l stimam și-l iubiam foarte mult, de când îl cunoscusem mai de aproape în Societatea de lectură. El se afla în pat și era grozav de slăbit. Ochiul-i erau căduți în fundul capului și cuprinși de o strălucire suspectă; obrajii-i erau supti și acoperiți cu două pete roșii, caracteristice ftisicilor; cu un cuvënt starea lui sanitară era desolată, așa încât îți era mai mare mila de dënsul. Cu tôte acestea Lăpădatu nu mi se plânse cu nici un cuvënt. Dimpotrivă el căuta să mă mângăie de pierderea ce o suferisem cu câte-va zile mai înainte, și când îmi lua rămas bun dela dënsul, îmi adresă cuvintele: „Așa e lumea. Să premenesce mereu. Să ne facem datoria noi, cari ne aflăm în viață!“

În 25 Martie v. la nouă cësuri diminęta urmă catastrofa. Stégul negru arborat pe acest edificiu vestia tuturor, că școlele române din Brașov au pierdut un profesor harnic, poporul român un scriitor distins și un fiu devotat al său.

Înmormântarea s'a făcut în 27 Martie. Era o zi posomorită. Picături mari de plôie amestecată cu fulgi de zăpadă cădeau din cerul cernit, când cortegiul funebru intră în cimiteriul din Gróveri și de aici în capela din mijlocul acestui cimiteriu, unde se ținu slujba de înmormântare. Ochiul tuturor celor de față erau scăldați în lacrimi. Toți: bătrâni și tineri, Români și

străini, regretaŭ pe acela, care se depărta pentru totdeauna din mijlocul lor în etate numai de 33¹/₂ ani.

Rare-ori s'aŭ rostit în vre-o cuvântare funebră cuvinte mai adevărate, ca acelea, pe care le-a spus Ven. părinte Bart. Baiulescu înaintea sicriului lui Lăpădatu.

„Deși timpul, cât s'a aflat în mijlocul nostru“, țise dânsul, „a fost foarte scurt, totuș a ajuns, pentru-ca să fim încântați de calitățile sale. Prin însușirile inimei sale atrase iubirea nu numai a școlarilor, a colegilor și a onorațiilor, ci a tuturora, cari l'aŭ cunoscut. Prin temperamentul său cel blând, curat de ori-ce egoism, de ori-ce pasiune, încânta și atrăgea pe fiecare. Cu sinceritatea lui cea liberă de ori-ce prefacere câștiga încrederea tuturor. Concordia între frați era idealul său. Pe lângă acestea a escelat prin două însușiri deosebite: Zelul său național și activitatea sa până la jertfă. — Școlarii lui îl vor ține drept stea conducătoare, ér contemporanii săi vor istorisi ca de o raritate despre activitatea lui extraordinară“.

Mai ținu amicul și colegul lui Lăpădatu, Ioan Bozoceanu, acum răposat și dânsul, un călduros discurs, din care am reprodus mai sus câte-va pasage; vorbi și unul dintre studenți, și acum rămășițele meritatului dascăl și scriitor fură aședate spre vecinică odihnă în mormântul, unde zac și astăzi, și care mai târziu a fost însemnat cu un modest obelisc.

Astfel a fost sfârșitul bărbatului, despre care mi-am luat voie a vă vorbi și pe care, dacă ași voi să'l asemăn cu vre-unul din ómenii mari de mai înainte ai nómului nostru, nu l'ași pute asemăna mai bine, decât cu Nicolae Bălcescu. Aceeași simțire vie și curată, același entusiasm pentru mărirea nómului românesc, același interes față cu trecutul poporului nostru, aceeași iubire față cu țeranul român, aceeași activitate neobosită, aceeași măiestrie de a mânua condeiu. Afară de aceea amândoi și-aŭ încheiat cursul vieții la vârsta de 33 ani. —

Un om de inimă, un idealist în cel mai nobil înțeles al cuvântului a fost Lăpădatu și de aceea cuvine-se, ca memoria lui să o păstrăm viă încă multă vreme și vieța lui s'o înfățișăm generațiilor tinere ca pildă pentru viitor.

În deosebii școlă noastră trebuie să-și aducă aminte cu fală, că la altarul ei a slujit un bărbat vrednic ca Lăpădatu, al cărui chip va fi o podóbă pentru ori-care din sălile ei.

Că ați binevoit a contribui cu obolul D-Vóstré pentru procurarea acestui chip și ați avut indulgența să mă ascultați până în sfârșit, Vă mulțămesc din inimă.

